

УДК 330.101

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-8>**Збарський В. К.**доктор економічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України**Грибова Д. В.**кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного**Zbarsky Vasyl**

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Hrybova Diana

Dmytro Motorniy Tavria State Agrotechnological University

МОДЕЛЮВАННЯ ФОРМ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано напрями підвищення ефективності малих форм туристичної діяльності в сільській місцевості. Відзначено важливість туристичного бізнесу як фактору сприяння соціально-економічному розвитку регіонів. Обґрунтовано необхідність розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності економічної діяльності малих форм туристичного бізнесу. Вказується на важливість зеленого туризму як складника національного туристичного бізнесу. Розроблено модель організації туристичної діяльності у формі зеленої садиби на базі селянського господарства. Проведено порівняльний аналіз ефективності функціонування селянського господарства у сфері зеленого туризму та інших видів діяльності. Доведено більшу привабливість зеленого туризму для селянського господарства як використання наявного ресурсного потенціалу.

Ключові слова: туристичний бізнес, зелений туризм, моделювання, соціальний ефект.

MODELING OF FORMS OF GREEN TOURISM DEVELOPMENT UKRAINE

The article analyzes the ways to increase the efficiency of small forms of tourism in rural areas. The importance of tourism business as a factor in promoting socio-economic development of regions is noted. The necessity of development of practical recommendations on increase of efficiency of economic activity of small forms of tourist business is substantiated. The importance of green tourism as a component of the national tourism business is pointed out. The model of the organization of tourist activity in the form of a green estate on the basis of a peasant economy is developed. The purpose of the project is the organization of maintenance of effective functioning of a green estate of a basic category as a basis for the further development. It is planned to use 0.3 hectares of land for this form of economic activity. It is also planned to involve the available material, technical and labor resources of a peasant family for the organization of this area of entrepreneurial activity. The main idea of the project is to implement on a regular basis a wide range of cultural and entertainment activities for client groups of 40 to 60 people. In particular, it is assumed that the amount of current costs in general will not change, only in the autumn-winter period will increase slightly utility bills. Alternative models of organization of economic activity of green estates are developed. The first option involves the presence of 1 working person who performs all production and economic, maintenance, accounting and management and other functions, receiving 20,000 hryvnias each month. In this case, the employee must have a wide range of professional competencies, which in some way negatively affects their practical implementation. The comparative analysis of efficiency of functioning of a peasant economy in the field of green tourism and other kinds of activity is carried out. The greater attractiveness of green tourism for the peasant economy as a use of available resource potential has been proved. It is noted that the proposed models should be considered as a starting project for the further development of this form of rural family business.

Keywords: tourism business, green tourism, modeling, social effect.

JEL classification: Z32

Постановка проблеми. За сучасних умов суттєво підвищилося значення малих форм туристичного бізнесу як важливої складової частини забезпечення соціально-економічного розвитку на рівні регіонів. Особливої актуальності набули ці процеси в системі сільських територій, де зелений туризм є однією з небагатьох форм альтернативної самозайнятості селянських домогосподарств. Разом із цим слід відзначити недостатній рівень наукового обґрунтування організації ведення цієї форми туристичної діяльності, що стримує темпи поширення його галузевого напрямку серед вітчизняного селянства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що питання забезпечення ефективного функціонування туристичної галузі знайшли своє

відображення у працях Л.В. Забуранної, С.В. Кальченко, В.А. Квартальнова та інших. Водночас, на нашу думку, потребують подальшого дослідження практичні аспекти організації економічної діяльності у сфері зеленого туризму.

Мета статті – розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення ефективного функціонування зеленого туризму в малих селянських господарствах.

Основні результати дослідження. Метою проекту є організація забезпечення ефективного функціонування зеленої садиби базової категорії як основи для подальшого розвитку. Планується використовувати для здійснення цієї форми економічної діяльності земельні площі розміром 0,3 га. Передбачається також залучати для організації цього напрямку підприємницької діяль-

ності наявні матеріально-технічні та трудові ресурси селянської родини. Головною ідеєю проекту є здійснення на постійній основі широкого спектру культурно-розважальних заходів для клієнтських груп від 40 до 60 осіб.

Саме тому будинки для прийняття клієнтів та утримання персоналу створюються шляхом мінімального перепланування наявних житлових приміщень, а для ведення господарської діяльності (обслуговування, поточний ремонт тощо) потребується на постійній основі 1 особа. У результаті стартові умови для здійснення підприємницької діяльності у сфері зеленого туризму виглядають таким чином.

Загальна сума попередніх затрат становить 31 000 грн, у тому числі затрати на переоблаштування будинку – 10 000 грн, затрати на купівлю та монтаж спеціальних споруд – 21 000 грн (альтанка – 6000 грн, навіс – 15 000 грн). У подальшому структура доходів та затрат для зеленої садиби прогнозується в такому обсязі (табл. 1).

Передбачається зокрема, що сума поточних затрат загалом не буде змінюватися, лише в осінньо-зимовий період дещо зростатимуть комунальні платежі (що пов'язано із початком опалювального сезону). Водночас, на нашу думку, діяльність цього типу господарств, що здійснюється в межах населеного пункту (переважно села) та значною мірою використовує його адміністративно-соціальний статус, елементи інфраструктурного забезпечення тощо, має включати в себе соціально відповідальний аспект.

Це передбачає необхідність періодичних матеріальних та фінансових затрат, а також можливість надання безкоштовних послуг за профілем діяльності. Окремо треба відзначити необхідність залучення додаткових учасників щодо спільної діяльності у проведенні розважальних заходів, таких як аніматори, члени етнографічних та краєзнавчих товариств, особи, які проводять власні програми за участю тварин, птахів тощо. Ці затрати для садиби базової категорії прогноуються на рівні 1000 гривень на місяць.

Аналізуючи структуру запропонованих затрат згідно із запропонованим проектом, слід відзначити, що за своєю сутністю вона відповідає принципам організації економічної діяльності постіндустріальної господарської моделі. Так, зокрема, затрати на комунікацію перевищують аналогічне значення за комунальними послугами, а відповідна сума соціального внеску в діяльність місцевої громади є ще більшою. Також треба відзначити необхідність врахування співпраці із партнерами, оскільки, як уже зазначалося, туристична сфера за сутністю своєю являє собою динамічний багатогалузевий конгломерат.

Розглядаючи напрями отримання доходів від надання послуг у межах зеленої садиби, ми брали до уваги такі обставини. По-перше, основною формою діяльності, що приносить стабільний дохід у сфері регіонального туризму, є не готельно-ресторанні, а культурно-розважальні послуги, причому їхня вартість не повинна бути надто високою. Звичайно, ми можемо розглядати можливість надання тривалих (10–15 днів) послуг з організації проживання клієнтам, однак на цьому етапі у більшості регіонів ще не сформовано належної системи рекреаційних об'єктів, статус яких давав би змогу розраховувати на тривалу цікавість відвідувачів. По-друге, прогноуючи перспективи організації власної діяльності, необхідно виходити з обов'язкового характеру її подальшого розвитку (інтенсивного або екстенсивного) як запоруки конкурентоспроможного функціонування. За цих умов усі працівники, що є членами сільської родини, на базі якої сформовано садибу, мають отримувати відповідну суму коштів, яка мотивувала б їх до подальшої активної участі.

Беручи до уваги наведену інформацію, а також виходячи з того, що в середньому на рік листопад, лютий та березень можуть вважатися несприятливими для стабільної співпраці із клієнтами, загальна сума середньомісячного доходу від діяльності садиби прогноуються в розмірі 28 125 гривень, з яких 5625 гривень припадає на продукцію сувенірного типу, що може виготовлятися та реалізовуватися господарями садиби у процесі спілкування з відвідувачами. У результаті компенсації затрат на забезпечення належного функціонування туристичного об'єкта як культурно-майнового комплексу загальна сума доходу, який отримують власники господарства, в середньому становить 20 100 гривень щомісяця.

Цей факт дає нам змогу розглянути дві альтернативні моделі організації діяльності зеленої садиби. Перший варіант передбачає наявність 1 працюючої особи, яка виконує усі виробничо-господарські, обслуговуючі, обліково-управлінські та інші функції, отримуючи 20 000 гривень щомісяця. У цьому разі працівник повинен володіти широким спектром професійних компетенцій, що певним чином негативно позначається на їх практичній реалізації.

Саме тому більш доцільним, на нашу думку, є другий варіант, який може бути застосований за умов наявності певної стабільності функціонування садиби. Він передбачає наявність двох осіб, одна з яких (зазвичай людина похилого віку або особа з певними фізичними обмеженнями) може виконувати функції сторожа, консьєржа, забезпечуючи загальний рівень комфорту в будівлі та навколишньому ландшафті. Здебільшого він

Таблиця 1

Баланс середньомісячних доходів та затрат проектної зеленої садиби, грн.

Найменування статей затрат	Сума	Найменування статей доходів	Сума
Комунальні платежі	1425	Виручка за клієнтські послуги	22500
Транспорт, зв'язок, комунікація	1500	Виручка за додаткову продукцію (сувеніри тощо)	5625
Соціальні затрати	2000		
Амортизація	3100		
Послуги партнерів, сторонніх осіб	1000		
Разом	8025	Разом	28125

Джерело: дослідження автора

уже отримує певні бюджетні виплати (пенсію, компенсацію тощо), тому дохід цієї особи становитиме від 6000 до 8000 гривень залежно від факту виконання додаткової функції (ведення звітності, кореспонденції, електронний моніторинг ситуації на ринку туристичних послуг тощо).

Другий працівник виконуватиме роботу, що потребуватиме фізичних зусиль або спеціальної кваліфікації та не відбувається постійно (ремонт обладнання, ландшафтні роботи, переоблаштування приміщень або прилеглої території тощо). Здебільшого основним джерелом його доходів є заробітна плата, тому із загальної суми надходжень від діяльності садиби пропонується виділяти від 12 000 до 14 000 гривень. Слід відзначити, що успішна реалізація другого сценарію організації функціонування сільського зеленого туризму дає змогу збільшувати масштаби цього виду діяльності за рахунок використання житлових будівель у сільській місцевості, попит на які за сучасних умов значно знизився.

Оцінюючи рівень ефективності реалізації цього проекту, ми брали до уваги такі аспекти діяльності сільського зеленого туризму.

1. Сільська родина як соціально-економічна база забезпечення масового розвитку регіонального туризму. Оскільки ця форма підприємницької активності передбачає здебільшого орієнтацію на сімейний спосіб господарювання (особливо в стадії становлення), то, на нашу думку, доцільно аналізувати рівень ефективності діяльності тих організаційно-правових утворень (формального чи неформального типу), які є аналогічними за характером управління, мотиваційним механізмом та специфікою розподілу доходів. Тут йдеться про фермерські господарства (сімейна форма аграрного підприємництва) та особисті селянські господарства (сімейна форма аграрного виробництва без статусу юридичної особи).

2. Робоча сила як основний засіб виробництва у сфері зеленого туризму за сучасних соціально-економічних умов. Така ситуація є результатом комплексної дії низки факторів. По-перше, специфіка туристичного бізнесу як різновиду сфери послуг передбачає необхідність постійної особистої співпраці із клієнтом з моменту його самоідентифікації як потенційного споживача. По-друге, соціально-економічна природа сімейного господарства зумовлює врахування як одного з базових обмежень розвитку наявність вільного робочого часу. По-третє, однією з особливостей постіндустріальної інформаційної системи є зростання значущості кваліфікованої робочої сили як фактору забезпечення конкурентоспроможної економічної діяльності.

3. Адекватне грошове відшкодування затрат праці як основний мотиваційний фактор подальшої участі членів селянської родини в цій формі самозайнятості. Оскільки сімейний бізнес (як формальний, так і неформальний) не передбачає юридичного визначення механізму розподілу надлишків від реалізації продукції (наданих послуг), то надзвичайно важливим є дотримання таких показників компенсації трудової участі, які би стимулювали подальшу активну діяльність членів родини. За цих умов набуває особливої значущості порівняння рівня ефективності використання робочої сили в різних формах сільського сімейного підприємництва.

З огляду на зазначені обставини, нами було проведено порівняльний аналіз рівня ефективності використання

трудових ресурсів у зеленій садибі, в особистих селянських господарствах та фермерських господарствах Півдня та Сходу України. Аналіз результатів порівняльного аналізу дає змогу зробити такі висновки. З одного боку, організація діяльності зеленої садиби є менш прибутковою, ніж виробництво продукції рослинництва (цей напрям сільськогосподарського виробництва за основними показниками перевищує тваринництво) в особистих селянських і фермерських господарствах. Так, зокрема, на 1 людину-годину припадає тільки 23,4 гривні виручки, що у 20 разів менше від аналогічного показника у фермерських господарствах і у 15 разів – в особистих селянських господарствах (табл. 2).

Водночас слід зазначити, що сума матеріальних затрат у розрахунку на одиницю затрат праці для суб'єктів, зайнятих в сфері сільського зеленого туризму, також є значно меншою, ніж для представників сфери аграрного виробництва. Причиною цієї обставини є (на відміну від аграрної сфери) мінімальне залучення дорогих засобів праці на постійній основі (трактор, комбайн тощо), практична відсутність складних техніко-технологічних схем, пов'язаних із виробничим процесом (полив, доїння тощо), низька потреба в автоматизації господарської діяльності.

Слід зазначити, що специфіка сфери гостинності, до якої відносять і сільський зелений туризм, передбачає активну наочну співпрацю із клієнтом, постійний системний контакт на всьому протязі процесу надання відповідної послуги. Залежно від конкретної ситуації можливі різні умови контактування споживача та працівника зеленої садиби, однак у будь-якому разі його постійна наявність, готовність до доброзичливого розважального спілкування є невід'ємною складовою частиною загальної системи сервісного обслуговування.

Зазначені особливості впливають із самої сутності понять «гостинність», «сфера гостинності», «індустрія гостинності», діяльність у яких передбачає специфічний характер взаємодії із клієнтом, потенційну можливість надання послуг щодо розміщення, харчування, розваг тощо. Це формує умови, за яких можливим є поєднання відносно незначного рівня матеріально-технічного забезпечення та мінімізація фізично виснажливих операцій. В останньому разі сільський зелений туризм вигідно відрізняється від сільськогосподарського виробництва в системі особистих селянських господарств, для якого характерним є високий рівень трудомісткості виробничих процесів.

Ще однією особливістю функціонування запропонованої моделі зеленої садиби є фактична відсутність умовного чистого доходу як кінцевого показника результативності економічної діяльності. Оскільки в цьому разі йдеться про сімейний бізнес, то, на нашу думку, більш інформативним є порівняння співвідношення затрат праці та розміру її грошової компенсації. За результатами аналізу відповідних показників за різними галузевими напрямками та організаційно-правовими формами слід відзначити, що саме у сфері зеленого туризму спостерігається найбільш високе значення, що дає підстави розглядати цю форму самозайнятості сільського населення як надзвичайно перспективну.

Щодо високих показників чистого доходу та умовного чистого доходу в рослинництві у фермерських господарствах та особистих селянських господарствах треба відзначити, що сільськогосподарське виробництво, на відміну від сільського зеленого туризму, має

Таблиця 2

**Порівняльний аналіз ефективності використання людських ресурсів
у різних формах сільської економічної діяльності Півдня та Сходу України за період 2016–2019 рр.**

№№	Показник	Зелена садиба*	Фермерське господарство**		ОСІ***	
			Рослинництво	Тваринництво	Рослинництво	Тваринництво
1	Припадає на 1 люд.-год., грн					
2	виручки	23,4	519,1	121,4	346,4	127,8
3	матеріальних затрат	6,7	101,7	105,0	67,8	256,2
4	заробітної плати (умовної заробітної плати)	15,8	6,3	5,3	8,3	6,4
5	валового доходу (п. 2 – п. 3)	16,8	417,4	16,4	278,6	-128,4
6	чистого доходу (умовного чистого доходу) (п. 5 – п. 4)	0,9	411,1	11,1	270,3	-134,8

Джерело: *за результатами анонімного опитування; **в середньому за основними видами діяльності; ***за результатами анонімного опитування по основних видах діяльності

більш виражений характер сезонності. Отримання виручки та, як наслідок, прибутку в рослинництві відбувається раз на рік, тоді як зелена садиба може функціонувати в режимі надання послуг практично всі 12 місяців. Основною проблемою під час організації цього бізнесу є планування графіку прийому клієнтів відповідно до природно-кліматичних умов навколишнього середовища в конкретний момент часу, а також з урахуванням тих чи інших культурних подій (державні та релігійні свята, адміністративні та соціальні заходи тощо).

Також треба зазначити, що ця конкретна модель зеленої садиби належать до базової категорії за класифікацією Громадського об'єднання «Спілка сільського зеленого туризму в Україні». З одного боку, власники не можуть надати широкого спектру високоякісних сервісних послуг щодо організації тривалого проживання в житлових приміщеннях (баня, сауна, басейн, гараж, дитячий майданчик тощо). Водночас її можна і треба розглядати як стартовий проект для подальшого розвитку цієї форми сільського сімейного бізнесу.

Висновки. У статті проаналізовано напрями підвищення ефективності малих форм туристичної діяль-

ності в сільській місцевості. Відзначено важливість туристичного бізнесу як фактору сприяння соціально-економічному розвитку регіонів. Обґрунтовано необхідність розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності економічної діяльності малих форм туристичного бізнесу. Вказується на важливість зеленого туризму як складника національного туристичного бізнесу. Розроблено модель організації туристичної діяльності у формі зеленої садиби на базі селянського господарства. Головною ідеєю проекту є здійснення на постійній основі широкого спектру культурно-розважальних заходів для клієнтських груп від 40 до 60 осіб. Розроблено альтернативні моделі організації економічної діяльності зелених садиб. Проведено порівняльний аналіз ефективності функціонування селянського господарства у сфері зеленого туризму та інших видах діяльності. Доведено більшу привабливість зеленого туризму для селянського господарства як використання наявного ресурсного потенціалу. Зазначається, що запропоновані моделі доцільно розглядати як стартовий проект для подальшого розвитку цієї форми сільського сімейного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Всеукраїнська громадська неприбуткова організація «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні». https://www.greentour.com.ua/vision_mission (дата звернення: 02.02.2020).
2. Світовий атлас даних. URL https://knoema.ru/atlas/Весь_мир/Туризм (дата звернення: 02.02.2020).
3. World Tourism Barometer. URL <https://www.unwto.org/publication/unwto-world-tourism-barometer-and-statistical-annex-may-2019> (дата звернення: 02.02.2020).
4. UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition. URL <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876> (дата звернення: 02.02.2020).
5. Путешествия, туризм, гостиничный бизнес. Экономический вклад туризма и путешествий в ВВП по всему миру 2006–2018. URL <https://www.statista.com/statistics/233223/travel-and-tourism--total-economic-contribution-worldwide/> (дата звернення: 02.02.2020).
6. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. URL <http://reports.weforum.org/ttcr> (дата звернення: 02.02.2020).
7. UNWTO Tourism Highlights, 2017 Edition. URL: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2017.pdf (дата звернення: 02.02.2020).
8. UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition. URL: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2015.pdf (дата звернення: 02.02.2020).
9. Забуранна Л.В. Зарубіжний досвід розвитку сільського зеленого туризму. *Економіка АПК*. 2011. № 6. С. 178–183.
10. Кальченко С.В., Демко В.С. Стратегічні напрями розвитку туристичної галузі в Запорізькій області. *Збірник наукових праць ТДАТУ (економічні науки)*. 2019. № 1. С. 121–128.
11. Квартальнов В.А. Туризм : Учебник. Москва : Финансы и статистика, 2002. 320 с.

References:

1. "All-Ukrainian public non-profit organization "Union for the Promotion of Rural Green Tourism in Ukraine". Available at: https://www.greentour.com.ua/vision_mission (accessed 2 February 2020).
2. "World Data Atlas" (2020). Available at: https://knoema.ru/atlas/Весь_мир/Туризм (accessed 2 February 2020).
3. "World Tourism Barometer" (2019). Available at: <https://www.unwto.org/publication/unwto-world-tourism-barometer-and-statistical-annex-may-2019> (accessed 2 February 2020).

4. “UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition” (2019). Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876> (accessed 2 February 2020).
5. “Travel, Tourism, Hospitality. Economic Contribution of Tourism and Travel to GDP Worldwide 2006–2018” (2019). Available at: <https://www.statista.com/statistics/233223/travel-and-tourism--total-economic-contribution-worldwide/> (accessed 2 February 2020).
6. “The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019” (2019). Available at: <http://reports.weforum.org/tcr> (accessed 2 February 2020).
7. “UNWTO Tourism Highlights, 2017 Edition” (2018). Available at: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2017.pdf (accessed 2 February 2020).
8. UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition. Available at: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2015.pdf (accessed 2 February 2020).
9. Ziburanna L.V. (2011) “Foreign experience in the development of rural green tourism”. *APK economy*, no. 6, p. 178–183.
10. Kal’chenko S.V., Demko V.S. (2019) “Strategic directions of tourism industry development in Zaporizhzhya region”. *Proceedings of the TDATU (Economic Sciences)*, vol. 1, pp. 121–128.
11. Kwartal’nov V.A. (2002) *Turizm* [Tourism]. Moscow: Finance and statistic.